

magasságban. Kora 225 év. 70 cm. magasságban évgyűrűinek száma 135. Tehát körülbelül 90 év alatt ért el 70 cm. magasságot. Csucshajtásai valószínűleg már abban az időben is kalapdiszül szolgáltak. Évgyűrűi legszélesebbek 60 és 100 év közt.

Átmérője a vágási lapnál $(20 + 14) : 2 = 17$ cm. és 70 cm. magasságban = 12cm. *)

Köbtartalma a vízbesülyesztés módjával meghatározva, = 0.007 m.³, általános sulya nedves állapotban = 8.2 kgr., fajsulya tehát 1.17. Különös erdőgazdasági jelentősége a fanemnek nincs, s a jövőben sem lehet, mert a lassu növés, cserjeszerű kis termet, csekély elterjedés, alárendelt állaggazdasági szerep azt teljesen kizárják, daczára annak, hogy fája rendkívül értékes.

E tulajdonságaihoz mérten itt a tiszafa tenyésztete egészen a természetre bízatik, s kiváló gond csak a meglevő példányok védelmére fordittatik, a mit évszázadokon át mostanig nélkülözött s amire nagyon is rászorul, s amit már különlegességnél fogva is méltán megérdemel.

A garam-menti kincstári erdőkben alkalmazott szállítási rendszer ismertetése.

Irta: Tomcsányi Gyula m. kir. erdőigazgató.

(Folytatás.)

II. Korszak.

Az első erdészek kinevezésétől Mária Therézia uralkodásáig, 1564—1740-ig.

A fa- és szénkezelés körül 1563-ban nagy rendtelenségek voltak; és mert a fa- és szénmesterekkel a leszámolás több éven keresztül nem eszközöltetett, azért Fer-

*) Törzsmagassága nem volt megmérhető, sem teljes köbtartalma. *Közlő.*

dinand király még ugyanazon évben királyi biztosokat küldött Besztercebányára, elrendelvén — az azok részére kiadott utasításban, — hogy a fa- és szénmesterekkel számoljanak le, — hogy a vágásokat, a szénitőhelyeket, a csuszornákat és az uszagákat vizsgálják meg, különösen oly irányban, vajjon a vágások tisztára kidolgoztatnak-e, és az usztatás a kellő időben fogatosítottatik-e? Ezen rendelet szerint tehát ebben az időben már több uszagát létezett, de hogy hol és miképen voltak azok építve, arról tudomásunk nincsen.

A királyi biztosok eljárásukról jelentést tévén, kiadott 1564-ben az erdészek szolgálati utasítása, mely utasítás, mint legrégibb, erdészeti tekintetben kiválóan fontos, a mely különben az 1565-ben kiadott erdőrendtartás intézkedéseivel többnyire megegyezik; ebből ismerjük meg az akkori kezelést, és mert ezen utasítást úgy lehet tekinteni, mint a legrégibb időben szerzett tapasztalatok gyűjteményét, belőle egyuttal következtetést lehet vonni a korábbi kezelés mineműségére,

Az utasítás a következő:

„Az erdészek szolgálati esküjükhöz hiven teljesítsék erdészi hivatásukkal járó kötelelességeiket; a bányászathoz, a kohókhöz, a kamaraházba, hidakhoz és más építkezésekhez, valamint az alattvalók részére is sok fára van szükség, azért — nehogy idővel fahiány álljon be, mindennemű favágás a praefektus és az erdészek tudta nélkül szigoruan tilos. Ügyeljenek arra, hogy a favágás és a szénítés, annak rendje és módja szerint történjék, — hogy nemcsak a közeli, hanem a távoli erdőrészekben is a vágások teljesen kihasználtsanak, — hogy ezekből a fa uszacsatornák és gátak segélyével — a szerint, a mint azt a helyi viszonyok megkívánják, a szénitőhelyekre és a

gerebekre hozassék. Ügyeljenek az alattvalókra és a polgárookra, hogy csak a megengedett helyeken vágassák a fát, usztassanak és szenitsenek.

Az alattvalóknak a fa alkalmas helyen kijelölendő és kiszolgáltatandó; ha pedig ezen rendelkezés ellen az alattvalók részéről véttenék, jelentessenek be az illetők a praefektusnak, a ki őket meg fogja büntetni.

Minthogy a kecskékkal az erdőben igen nagy kár okoztatik, ennél fogva megparancsoltatik, hogy az alattvalók a kecskéket Mihály napjáig adják el, mert ha ezentul is kecskék hajtatnának be az erdőbe, azok lefoglalandók.

A famesterek, szakmányvezetők, favágók és szénégetők ellenőrizendők, hogy nemcsak szorgalmasan dolgozzanak hanem, hogy fát hiábavalóan le ne döntsenek, — hogy a döntött fákról a levágott ágakat és gallyakat rakásokra összehordassák, — hogy széltörésekben fát vissza ne hagyjanak, az uszacsatornákat pedig jó karban tartsák, jó és egészséges magfákat hagyjanak állva oly helyeken, a hol a szél ki nem dönti őket, de mégis, hogy a szél a magot a vágásokba szórhassa.

Nézzék meg gyakrabban a szénítést, és különös gondjuk legyen arra, hogy az uszacsatornák, a gátak és a gerebek rendben és használható állapotban legyenek, ha pedig e tekintetben hiányokat észlelnének, rögtön tegyenek jelentést a praefektusnak.

Különösen a Garam mentén fekvő, továbbá a bányák és kohók körüli erdőkre ügyeljenek, hogy azokban kár ne essék és a pásztorok által ne pusztittassanak.

A favágás mindenkor az erdészek jelenlétében kezdendő meg, és csakis az erdészek engedelmével szabad uszacsatornákat, gerebeket és szénítő helyeket készíteni s a gátakat megnyitni; figyeljenek az erdészek a fames-

terekre és a szakmányvezetőkre, hogy azok a favágást tavasszal, vagy ősszel a kellő időben, de ne nagyon későn megkezdjék, és hogy a törzsek lehetőleg közel a földhöz vágassanak le, nehogy magas tuskók maradjanak.

Csakis a praefektus által előírányzott mennyiségű fát szabad dönten, s azt a megparancsolt méretekben elkészítve, ősszel a vágásokban elrendezni, hogy becslés által az elkészített fa mennyiségét meghatározni lehessen. Azon legyenek továbbá az erdészek, hogy a munkások az elkészített fát ősszel a rendes időben, midőn a vágásokkal elkészültek, a csatornákhöz, vagy a szénító helyekre közelítsék és ott felrakásolják. Arra is legyen gondjuk, hogy a vágások teljesen kihasználtságának, nehogy a fa gödrökben, ágak és gallyak között visszamaradjon és hogy igen széles közelítő utat ne készíttessenek.

A jövő évi munka költségéről és terjedelméről készít-senek az erdészek költségvetést, ha pedig valamely erdőrész teljesen ki lenne használva, intézkedjenek, hogy a feleslegessé vált csatornák is feldolgoztassanak, nehogy hiába elkorhadjanak.

Az erdészek kötelessége arra is ügyelni, hogy a fa tavasszal az erre legalkalmasabb időben jó vizállás mellett usztattassék, a mely alkalommal a fa folytonosan, de ne egyszerre és nem nagy tömegekben vízbe dobandó. Usztatás közben a Garamparton megakadt fa, újból vízbe dobandó, a süllyedt fa pedig kiszedendő.

Miután a famesterek a munkásoknak a fatermelési bért 1000 öl után szokták fizetni, ennél fogva a befizetés-nél az erdészek is legyenek jelen, nehogy csalások forduljanak elő.

Az udvari kamara az erdők állapota feletti agodalmának nem egyszer adott kifejezést, sőt oly intézkedésekhez

is nyult, melyek mi előttünk különöseknék látszanak, így nemcsak hogy ismételve az erdő ápolását és kimélését hangsúlyozza, de a magánosok által birt vasbányák és kohók megszüntetését is elrendelte, indokolván ezt avval, hogy a magánosok az erdőt a kohók és bányák körül igen pusztítják és hogy a fa inkább a nemes fém, mint a vas termelésére tartandó fenn. Ez okból meg lettek szüntetve 1564-ben Gaismayer vaskohója a vaczoki völgyben, valamint Roll, Igel és Lindacher vasbányái is. (Schmidt I).

Ferdinand király 1564-ben elhalálozván, a trónra fia, Miksa lépett, ki hivatva volt az atyja által kezdeményezett bánya- és erdőüzem rendezést végrehajtani.

Ugyanis (lásd feljebb) még Ferdinand életében 1563-ban bejárta a királyi bizottság a besztérczebányai erdőket és vizsgálat alá vette mindazon erdőrészeket, a melyek a Garam völgyére hajlanak, illetőleg azokat, a melyek a zólyomi bánya és kohóüzem részére szükséges fa szolgáltatására hivatva vannak. Ezen királyi bizottság az erdők állapotáról igen részletes jelentést terjesztett fel a királynak, s egyuttal megállapította azon elveket, a melyek alapján a jövő erdőkezelés berendezendő.

A bizottság ezen jelentése képezi alapját a Miksa-féle 1565. évi erdőrendtartásnak. Ezen erdőrendtartás eredetije latin nyelven: „Constitutio“ czim alatt adatott ki, de német fordításban is megküldetett a hivataloknak, bányavárosoknak és uradalmaknak, a mint azt Miksa király erre vonatkozó 1565. évi május 15.-én kiadott rendelete bizonyítja. (Schmidt II.)

Az 1565. év tehát nevezetes úgy a bányászat, mint az erdészeti történetében, minthogy ebben az évben adta ki Miksa király a bányavárosokra kötelező bányarendtartást, és az erdészetre kötelező erdőrendtartást, mely szabály-

rendeletek több évszázadon át alapját képezték a bánya és az erdőkezelésnek.

A Miksa-féle erdőpátens első részében le vannak írva a bizottság által bejárt itteni akkori kamarai erdők, a II. rész pedig a szolgálati és erdőkezelési utasítást foglalja magában. Az említett rendtartás kivonatban a következő:

A kamarai erdőket vizsgáló kir. bizottság tagjai: Gienger Jakab, Praunfalk Ádám, Resch Gáspár, Rubigal Pál, Khüpacher Kristóf és Igel Vilmos, a bejárást Helpa falunál kezdték meg; ott egy dombra felmenvén, a honnan a Garamvölgy felsőbb részét belátni lehetett, úgy találták, hogy a Helpa feletti erdők már oly nagy távolságra fekszenek Beszterczebányától, hogy azokban a kir. bányászat részére a szükséges fát előnyösen termelni és Beszterczebányára lehozni nem lehet; ennek daczára elrendeltetik, hogy ezen erdők is kiméltesenek, mert szükség esetében azok is igénybe fognak a kamarai bányászat céljaira vétetni.

A Helpától lefelé fekvő erdőrészek állapotáról a biztosok a következőkép nyilatkoznak:

1. leírják a beszterczebányai rézbányászati üzem részére igénybeveendő azon erdőket, melyek a Garam balpartján elterülnek és a melyekből a fa usztatás által Beszterczebányára lehozható;

2. felsoroltatnak a mosódi kohó számára kihasználható erdők;

3. leiratnak a lipcsevölgyi, óhegyi és revuczai kohók erdei; és végre

4. leiratnak röviden a Garam balparti, a vasberzenczei, a körmöczi és zsarnóczai erdők.

A bizottság tehát a helpai, polonkai, vaczoki és benes-

házaai erdőket bejárván, úgy találta, hogy ezek többnyire lucz és jegenye fenyőből és lombos fanemekből vegyesen állanak, a melyekben azonban a murányi uradalom alá tartozó kecskepásztorok helyenkint nagy kárt okoztak. A vaczoki völgyben beszüntették Gaismayer Augustin beszterczebányai bányamester vaskohóját és a vaczok-nagybenyuszkai völgyek közt fekvő területre megjegyzi, hogy az a murányi uradalom és Breznóbánya városa közt vitás. Benesháza alatt a Garam mindkét oldalán nagy vágások vannak, melyekből a fa Beszterczebányára leusztattatott. — Itt, valamint a Striborna telep körül is szép egyes fanemű állabok léteznek, de azokban úgy a breznói polgárok, mint a juhászok legeltetés és az erdő kiégetése által nagy károkat tettek.

A sebeséri és jarabói völgyekben, valamint a Felső-Lehota felé eső erdők megvizsgálása alkalmával Savniczka falu volt a kirándulások központja. A biztosok megemlítik, hogy ezen erdőkben a fa is könnyen lehozható a Savniczka vizére csuszornák segélyével. Itt Falbensteiner Kristóf famester nagy vágásai terülnek el, a melyekből egy bogsa fa a Savniczka patakra (Sebesér) közelítve és ott fölhasogatva 3 forint 35 fillérbe kerül. Falbensteiner azonban nem rendesen kezelte a vágásokat, mert rendszerént nem hagyott magfákat állva. Ezen alkalommal a biztosok a sebeséri vashámort, mint régóta létezőt, említik.

A felső-lehotai, fejérköi, lomnisztai és jeczenyei völgyeket bejárván, a biztosok pásztorok által okozott tetemes károkra bukkantak, de azt is említik, hogy a völgyekben még sok és szép fa van, mely usztatással a Garamra hozható; a Lomniszta patakából azonban mindenekelőtt a szikladarabokat és fatörzseket el kellene takarítani, mert ezek miatt a patakban usztatni nem lehet. A Jeczenye völgyben

ez időben két vasolvasztó és több ércztörő létezett. A Bikkal (Szucha) völgy csupán bokrokkal van benőve, a Szova nevű völgy pedig teljesen ki van vágva. Ezen völgyön felül azonban igen szép bükkfaerdők vannak.

A mosódi kohó részére igénybe veendő erdők a rásztói, németfalvi és bukóczi völgyeknél kezdődnek; a két előbbiből a fát csak fuvarozni lehet, mert a sekély vizállású patak usztatásra be nem rendezhető. A Szobotnicza nevű munkástelep is áll, az erdők igen ki vannak pusztítva, a még kihasználható fa azonban az erdőben felszenitendő, s a szén Mosódra fuvarozandó. Luczatófalú körül a Garam mindkét oldalán igen szép tölgyerdő van, a melyből a mosódi kohó a szükséges épületi fát nyerheti. A mosódi és hédeli erdők is tönkre vannak téve, mert azokban 24 juhtanya létezik és mert a lipcsei várurak is igen gondatlanul bántak az erdőkkel.

A lipcsevölgyi, óhegyi és revuczai kohókhoz tartozó erdők többnyire szép állabokból állanak, leginkább vegyes faneműek, de vannak Óhegy alatt és Úrvölgy körül tiszta lombos erdők is. A Revucza völgyben lévő két kohó részére, három uszagát segélyével hozatik le a fa a kohók melletti két gerebre. A szarvasvölgyi kohó ez időben már nem létezett, de üzemben volt Óhegy körül a kincstári kohón kívül két kisebb magánkohó.

A Garam baloldalán elterülő erdők újból Polonkától lefelé vannak leírva, de nem oly részletesen, mint az eddig tárgyaltak. Megemlítik a biztosok, hogy a murányi uradalom alá tartozó pásztorok a Rohozna völgyben igen nagy károkat tettek. A fekete-garami, a kövizi és a cserpataki erdők igen szépek. A Kövizen és Cserpatakon nagy fahasználatok vannak, s kiemelik a biztosok, hogy Köviz telep mellett 200 szakasz elkorhadt csuszornára

akadtak, úgy, hogy a még kihasználható fa lehozatalára új csatornákat kellend építeni.

A cselnői, valamint a többi Garam balparti erdők szépek, csakis itt-ott lehet erdőkárt látni. A Pekló nevű erdőrészben egy kincstári vaskohó létezik, a mely a fát a körülötte levő szép fenyvesekből veszi. Hasonlóképen jó állapotban vannak az erdők Pónik körül és a badini részben egészen a körmöczi határig.

A körmöczi és a zsarnóczai erdők rövid leírása után következik az erdők kezelésére vonatkozó utasítás, — vagyis a tulajdonképeni erdőrendtartás, a mely a következőkben foglalható össze.

Minthogy az erdőben a kecskelegeltetés által és egyébképen is felette nagy károk okoztattak, megparancsoltatik, hogy ezentul kecskéket az erdőbe hajtani tilos és minthogy a bányászatnak és kohászatnak igen sok fára és szénre van szüksége, ezentul az erdők gondosan kezelendők. A két erdész feladata tehát arra ügyelni, hogy az erdők egyrészt ezen utasítás szerint kezeltesse, másrészt, hogy az erdők fentartása céljából a vágásokban a megfelelő számú magfák állva hagyassanak.

Ha bányapolgárok részére a kincstári művek közelében oly erdők adományoztattak volna, a melyekre a kamarai bányászatnak is szüksége lenne, ezek a praefektus által megtekintendők s ha szükségesnek mutatkoznék, azok a kincstári bányászat számára lefoglalandók és igénybeveendők. A bányapolgároknak pedig más erdők adományozandók oly helyen, hogy azokból a fa és szén könnyen lehozható legyen.

Az erdészek kötelessége oda hatni, hogy az alattvalók a kamarai erdőkben károkat ne tegyenek. E végből szükséges, hogy faszükségletük alkalmas helyen jelöltessék

ki, ha azonban az alattvalók saját erdővel bírnának, faszükségletüket csak ebből fedezték; abban az esetben azonban, ha az illető bányapolgároknak saját erdejükben zsindelyre való, vagy épületi fájuk nem volna, az a kamarai erdőből kiadandó.

A kijelölt fa teljesen felhasználandó; a ki pedig a fát felületesen termelné s annak egy részét az erdőben elkorhadni hagyná, az a praefektus által megbüntetendő. Tilos az erdőt kivágni és a talajt más művelési ágra felhasználni, de ha ez mégis szükséges lenne, akkor csakis a praefektus engedélye alapján és utasítása szerint alakítható át a talaj mezőgazdasági célra.

A felette káros kecskelegeltetés betiltatik s a ki ez ellen vét, a praefektus által megbüntetendő. A szarvasmarha és juhlegeltetés meg van ugyan engedve, de az erdészek ügyeljenek fel arra, hogy ebből a legeltetésből az erdőre kár ne háramoljék.

Hogy azonban a fakihasználás a kellő rendben történjék, szükséges, hogy az erdészek, a bányamester, a kohóellenőr és két értelmes famester a kamarai erdőket bejárják, a rendet fentartsák s az ez ellen vétkezőket feljelentsék.

Az erdészek szolgálati kötelessége továbbá a famestereket és a favágókat utasítani, hogy a törzseket közel a földhöz vágják le; a vágásokat tisztára kidolgozzák, hogy használható fa az ágak és gallyak közt, vagy gödrökben vissza ne maradjon, hogy a hulladékfa rakásokra összehordassék s hogy főleg a vágásterületeken megfelelő helyeken elegendő számú magfa hagyassék állva.

Az erdészek tudakolják meg a bánya- és kohó-műveknél, hogy milyen épületi és műfára lesz ott szükség, hogy azt a kellő időben termelni lehessen. — Ha pedig

valamely erdőrészben új vágást kell nyitni, járják be a kérdéses erdőt két famester és két más, a fakezelésben jártas egyén kíséretében és állapítsák meg, vajjon a szóban levő erdő a kihasználásra érett-e már, vagy sem.

A vágásokba a munkások csakis az erdészek előleges tudtával állítandók be, ép úgy a csatornák, a gerebek és gátak az erdészek tudtával készítendő, a midőn is az erdészek kötelessége ügyelni, hogy ezen építmények a legalkalmasabb helyen és a legkisebb költséggel készítesenek.

Az erdészek szorgosan ügyeljenek arra, hogy a famesterek a vágást tavasszal a kellő időben, tehát ne igen későn, kezdjék meg. — Ügyeljenek arra, hogy több fa ne készíttessék, mint a mennyire szükség van és a mennyi a praefektus által termelésre előirányoztatott.

A vágások fája keresztelő szent. János napjáig, vagy legkésőbb szent. Jakab napjáig ledöntendő, hogy az nyáron át kiszáradhasson, hogy azután a tűzifa a szokásos méretben elkészítve, ősszel a vágásokban felrakatathassék; ezután a fa az erdészek által számba veendő, mennyisége pedig becslés által meghatározandó.

Az erdészek kötelessége továbbá odahatni, hogy az elkészített fa ősszel még a kellő időben az uszapatakokhoz vagy a szénító helyekre hozassék.

Az utasítás azután elrendeli, hogy az erdészek a jövő évi fahasználatok és a készítendő csatornákról előirányzatot készítsenek; hogy a vágások teljes kihasználása után a visszahagyott hulladékfa is kitakaríttassék, a feleslegessé vált csatornák pedig, nehogy elkorhadjanak, szintén tűzifába vágandók; tavasszal az usztatás a legalkalmasabb vizállás mellett, midőn sem igen nagy, sem igen kis vizállás nincsen, megkezdendő; a viz által a partokra

vitt hasábok újra a vízbe dobandók, a sülyedt fa pedig kiszedendő, egy szóval: hogy az utóusztatás alkalmával a Garamból az összes fa kitakaríttassék.

Rendeltetik továbbá, hogy csak jó szén készíttessék; a szénégetők csupán jó zsákokat használjanak és jól mérve szállítsák a szenet a kohókhoz; hogy pedig a famesterek az elkészített fáért a munkásoknak járó bért becsületesen kifizessék, s valamely ürügy alatt levonásokat ne tegyenek, a bérfizetésnél legyenek az erdészek is jelen, de viszont a munkások által követelni szokott béremeléshez hozzá ne járuljanak.

Az erdőrendtartáson kívül még az 1573. évben kiadott Miksa-féle bányarendelet 44-edik pontja is intézkedik az erdők és szentőhelyek adományozásáról, a teljesítendő munkáról és fuvarozásról.

Ebben a rendeletben előrebocsáttatik, hogy a bányamester, a bányabíró és az erdőmester közös hatásköréhez tartozik a bányászathoz szükséges fának kijelölése és kiadása; intézkedik azután, hogy minden szál és fenyő erdő, ha az valamely zárdá vagy vár tulajdonához tartozik, továbbá a polgárok és az alattvalók bekerített erdei is, az illető zárdá, vár, vagy az alattvalók tulajdonában megmaradjanak, az utóbbi erdőkre nézve azonban fentartatik a kincstár részére a megváltási jog. — A bányászat számára fentartott erdők közül azok, melyek közvetlenül a művek körül egy fél mértföldnyire terjednek el, feltétlenül kimélendők és itt a kihasználás csakis a bányamester és a bányabíró tudtával és engedélyével foganatosítható.

Bányatársulatok számára egyszerre csakis egy vágás adományozható és pedig oly kiterjedésben, a minő távolságból a fa valamelyik csuszornához közelíthető. — Kivételt képeznek a kohók, a melyek használatára egy vágásnál

több is adományozható, de a kihasználásra jogosítottak kötelezve vannak az adományozott vágásterületnek teljes kihasználására, tiltva lévén a termelt fa eladása és nem a kitüzött bányászati célra való felhasználása.

A bányamunkások és jobbágyok szabad fahasználattal bírnak és ebben megerősíttetnek, de köteleességévé tétetett mindenkinek a fát a földtől egy hüvelykes és tenyérnyi (Daumelle) magasságban vágni s a levágott fát a csucscsal együtt felhasználni.

A teljesítendő munkára nézve aképen történik az intézkedés, hogy az erdei munkálatokat mindenk előtt a jobbágyok teljesítsék, csak ha a jobbágyok a munkát elvégezni nem tudják, vagy ha magasabb bért követelnének, mint az idegen munkások, teljesítendő a munka az idegen egyének által.

Kötelezővé tétetik egy egységes szénmérték használata, melynek ürtartalmát azonban a rendelet meg nem állapítja s csakis az iránt foglaltatik intézkedés a rendeletben, hogy ezen szénmérték egy vagy két vasabronccsal láttassék el, és hogy az, ki más mértékkel szenet elád, vagy vesz, 6 forinttal büntettesék.

Elrendeltetik továbbá, hogy a bányaterményfuvarosok marhái számára szükséges havasi legelő mérsékelt bér mellett engedélyezendő.

A Miksa-féle bányarendelet magában foglalja továbbá az erdőmesteri esküt, a mely az általános hűségi fogadalom mellett különösen kötelezi az erdőmestert, hogy az megvédésére az erdőpusztítás megakadályozására közreműködjek.

Tehát úgy a Miksa-féle bánya- valamint az erdőrendelet hivatva volt, hogy mélyen behatoljon a bánya és erdőbirtok jogi és kezelési viszonyába. Végrehajtása azonban felette

sok akadályba ütközött, a mit az akkori viszonyok között igen természetesnek is kell találni.

Az uradalnak elzálogosítva lévén, a várurak az uradalmakból, s így az erdőkből is hasznót huzni kívántak. E mellett a kamarai tisztek hatalma sokkal korlátozottabb volt, semhogy az erdőrendtartást, a várurak, a városi hatóságok, a polgárok és az alattvalók irányában érvényesíteni tudták volna; az erdőápolás és védelem iránti intézkedés tehát többnyire csak írott malaszt maradt, s legfeljebb az erdőhasználatra vonatkozó kormányzati intézkedéseket tarthatta be a kamara.

Hogy ezt a rendeletet a lakosság milyen ellenszenvvel fogadta, kitűnik számos királyi és udvari kamarai rendeletről, számos felterjesztésből, a mely utóbbiakban, a besztercebányai praefektus tehetetlenségében folytonosan panaszkodik, hogy a rendeletnek érvényt szerezni nem tud, az udvari kamara pedig éppen olyan tehetetlen volt, mint maga a praefektus, rendeleteiben minduntalan az erdőrendtartás szoros betartására utasít s az ez ellen vétkezőket súlyos büntetéssel fenyegeti, de fenyegetésének érvényt szerezni szintén nem tud.

Az erdöpátens kibocsátása után már két évvel, 1567-ben, kénytelen Miksa király a kecskelegeltetés iránt fennálló tilalmat újból kiadni, oly súlyosbíttal, hogy a legelőn talált kecskék elkobozandók. (Schmidt II.) Ezt a rendeletet újból az összes városi hatóságoknak és a váruraknak megküldte oly meghagyással, hogy a kecskéket egy hónapon belül okvetlenül adják el,

Az erdőrendtartás foganatosításának nehézségéről tanusodik az a királyi rendelet is, a mely 1570-ben Pálffy Tamás, zólyomi kapitányhoz intéztetett, s a melyben elrendeltetett, hogy egy Hirkó nevű pásztort, ki az erdő-

ben legelésző kecskéinek behajtását erőszakkal megakadályozta, s a ki ez alkalomkor egy erdőört megsebesített, büntessen meg. Pálffy ebben az ügyben alig ha járt el, mert az alsó ausztriai kamara 1571-ben meghagyta Igel praefektusnak, hogy az említett ügyben tegyen jelentést. (Péché I.) De Barbarics György zólyomi kapitány sem engedte meg 1579-ben a zólyomi és dobronyai erdőkben a favágást és a szénégetést, ellenkezőleg az erdőbe juhokat és kecskéket hajtatott. (Péché I.) Ezenkívül Breznóbánya városa a jeczenyei lakosok és más falubeliek is pusztították az erdőt, s az erdőterületből réteket és szántóföldeket alakítottak.

Hogy azonban a kecsketartás ellen a kamara részéről folytatott több mint kétszáz éves hadjáráttal leszámoljunk, felemlítjük, hogy e tekintetben számos királyi és udvarkamarai rendelet adatott ki, a melyek egymással többnyire egyezők, anélkül azonban, hogy általuk eredmény éretett volna el; mert, habár a vétkesek testi és pénzbeli büntetéssel fenyegettetnek, a hatóságok és a városok a rendeletekkel nem törődve maguk is elősegítették a kecskelegeltetést; s így nem is lehettek a kamarai tisztek olyan helyzetben, hogy az erre vonatkozó intézkedéseket végrehajthatták s az erdőt a folytonos pusztítástól megmenthették volna.

Megnehezítette a kincstári alkalmazottak helyzetét e tekintetben még az is, hogy a kamarai birtokhoz tartozó uradalmak határai határozottan megállapítva nem voltak, s hogy e miatt számos határvillongás és perlekedés keletkezett. Így említik az 1563-ban eljáró királyi biztosok, hogy a murányi vár parancsnoka Messkó Menyhért, a murányi uradalom határául a Breznóbánya feletti nagy Benyuszká patakot mondta, a városi bizottság ellenben a Zólyom és Gömör vármegye határát képező vaczoki patakot jelezte.

Ez a kérdés még később is eldöntetlenül maradt, mert 1565-ben azt jelentik a biztosok, hogy a határrendezés ügyében megállapodni nem lehetett, mivel Balázsy és Messko, murányi kapitányok, állításukat igazoló okmányokkal felszerelve nem lévén, e miatt a tárgyalást megszüntetni kellett.

Miksa király 1565-ben újból szabályozta a besztercebányai bányakezelést, és erre nézve részletes utasítást adott ki, melyben sok vonatkoztatás van a fa- és szénkezelésre is.

Az utasítás különösen felemlíti, hogy a besztercebányai gereben levő fára és szénre a kellő felügyelet hiányzik, azért nehogy az elidegenítették és hogy a szénégető mesterek és a napszámosok is megfelelőbben ellenőrizve legyenek, egy „gereb és építészeti irnoki“ állomás szerveztetett, a melyre Jobst Jeromos, egy magyar forint heti fizetéssel kineveztetett. Ennek kötelessége a gerebraktárakat és szenítő helyeket naponkint kétszer, — reggel és este — bejárni, a befuvarozott és elszállított fát számadásba venni s egyáltalában az anyagkezelést ellenőrizni s a készleteket nyilvántartani. (Schmidt II.)

Fontos azonban Miksa király azon intézkedése is, a melylyel a kamaraházi alattvalók és azok birtokainak összeírását s rendes föld- és urbarialis könyvek szerkesztését elrendeli. Ezekben a könyvekben a jobbágyok név szerint felsorolandók és birtokuk nyilvántartandó, nehogy a kellő ellenőrzés hiányában tetszésük szerint költözködjének, házakat építsenek s birtokuk szaporítása végett erdőt irtsanak. (Schmidt II.)

A mint már előbb meg említettett, a tulajdonképeni erdőkezelést az a két kamarai erdész vezette, a kohóellenőr felügyelete és ellenőrzése alatt. A

kohóellenőr kötelességében állott t. i., nemcsak a kohóüzem ellenőrizése, hanem a fa- és szénkezelésnek szemmel kísérése is, hogy a vágások rendesen kijelöltessenek és szabályszerűen kihasználtassanak, hogy az usztatás a a rendes időben foganatosíttassék és a szén a k llő mennyiségben termelve a kohókhoz szállíttassék. A kohóellenőrnek ez a teendője számos éven át megmaradt még akkor is, midőn az erdészeti személyzet szaporíttatott és az erdészeken kívül még magasabb rangu erdészeti tisztek vezették az erdőkezelést.

A lipcsei várat és uradalmat Rubigal Pál 1570-ben öt évre bérbe vette 1600 frt évi bérért, oly kikötés mellett, hogy ez a haszonbér a királynak 7% mellett kölcsön adott 20,000 frt tőke kamatjainak törlesztésére fog fordíttatni. Minthogy azonban a tartozás mindennek daczára nemsokára 30,302 frt 21 dénár-ra felszaporodott, ennél fogva Miksa király 1572-ben Rubigalnak és elsőszülött fiának adományozta az uradalmat éltök fogytáig, illetőleg addig, míg a 30,302 frt 21 dénár nekik vissza nem fizettetik. Az adományozási oklevélben ki köttetett az is, hogy az erdők szabad használata a kamarai bányászat számára fentartatik. (Péch I.) Az erdők hasonló fentartásával adományoztatott 1568-ban a véghelesi uradalom is Balassa Farkasnak, de alig hihető, hogy a bányászat számára, ezek a távoli uradalmi erdők igénybe vétettek volna.

A várurak mellett a városok is elég bajt okoztak a kamarának, különféle panaszokkal lépven fel a kincstári kezelés ellen. Még arról is panaszkodtak, hogy a kincstári munkások kiválságos helyzetüknél fogva közterhet nem viselnek. — E végből az alsó-ausztriai udvari kamara nem mulasztotta el a városokat megnyugtatóni és a megbontott békét szép szóval ismét helyre állítani. Az erre

kiadott leiratban, — vonatkozással a városok fennebbi panaszaira — az udvari kamara többek között újból felmenti a szénégetőket és a favágókat a közterhek viselése alól. (Schmidt II.) — Az 1567. évi XII. t. cz. szerint pedig a szénégetők és a bányászok a „dica“ név alatt kivetett adó fizetése alól felmenttettek. (Péchy I.) — De gondoskodás történt már ez időben arról is, hogy a munkaképtelen kamarai alkalmazottak nyugbérrel birjanak; így Miksa király elrendeli, hogy Perner Orbán gerebmesternek 1 forint 25 dénár heti nyugbér utalványoztassék, hosszú és eredményes szolgálatának elismeréséül. (Schmidt II.)

A várurak, a városi polgárok és a jobbágyok az erdőket folytonosan pusztították és ezt nem akadályozták meg a kamarai tisztviselők, mert az alsó ausztriai kamara 1584. évi rendelete szerint még arra sem volt bátorsága a praefektusnak, hogy a breznóbányaiakat az erdőpusztítás miatt megszólítsa. (Schmidt II.) E helyett a tisztviselők inkább a megszokott régi rossz gazdálkodást folytatták, a szén- és famesterekkel le nem számoltak s így keletkezett az új kohónál az a nagy szén- és favesztesség, mely állítólag elkorhadt fának felszenítéséből származott volna. (Schmidt II.) Ernő főherczeg rendelete szerint a tisztek hanyagok voltak, kártyáztak, ettek és ittak, saját bányákat kamarai költségen miveltették, és hivatalukkal nem törődtek.

Ezen rendetlenségek megvizsgálása végett 1584-ben újból jártak Beszterczebányán királyi biztosok, kik egyrészt megállapították, hogy a szénmesterek a kincstárnak nem adósai, hanem hogy az egész zavar a számvivő rendetlen elkönnyveléséből származott és másrészt elrendelték, hogy a breznóbányai polgárok, kik a kamarának régi szokás folytán deszkát, zsindelyt és más faanyagot bizonyos meg-

határozott mennyiségben szállítani kötelesek, de kötelezettségüket pontosan nem teljesítették, a faanyagokról ezen-
tul pontosan számoljanak be a kamarának; az épületi
fával való kereskedéstől pedig egészen eltiltattak.

Ezen rendetlen kezelés megszüntetésére törekedett
talán Staub Móricz bányamester 1584-ben tett azon javas-
latával, hogy a Mosód körül fekvő erdőkben a favágatás
házi kezelésbe vétessék, minthogy a famesterek rendszerént
több előlegek vettek fel, mint a mennyire az előállított fa
utáni kereset rugott. Ezen javaslat azonban, úgy látszik, el
nem fogadtatott, mert a fakezelés ezentul is a régi módon
maradt meg a famesterek vállalatában.

1580-ban átvette a kincstár özv. Zimmerpeilnétől a
kisgarami vashányákat a hámmorral és a kohóval együtt
(Péch I.); a zólyomi és dobrónyai várak, kapitánya pedig
Majthényi László lett, a ki ezen uradalmakért az erdő
használatán kívül, a mely a bányászatnak fentartatott,
2500 forint évi bért fizetett. (Péch I.)

Az 1587-edik évben újból királyi biztosok jártak Besz-
terczebányán, kik úgy találták, hogy a fa- és szénkezelés
körüli nagy zavarok merültek fel, miért is utasították
Gienger praefektust, hogy ne csak a már elkészített fát,
hanem a tönkőkben levő még fel nem hasított fát is
vegye fel és becsülje meg, akár a vágásokban, akár a
vizen találja azt. Gienger hivataloskodásával azonban
általában nem voltak megelégedve az udvari kamaránál,
mert nemcsak hogy hivatalát sehogy sem látta el, de
meg is károsította a kincstárt. Barbarics György halála
óta ugyanis a zólyomi és dobrónyai uradalmakat a prae-
fektus kezelte, de Gienger a jövedelmeket nem szállította
be, hanem magának tartotta meg s e mellett még saját
szükségletére vágatott fát és termeltetett szenet. (Péch I.)

Hogy ilyen körülmények között a kamara ügyei igen rosszul állottak, természetes és sietett is az udvari kamara, hogy a kezelés megvizsgálására újból királyi biztosokat küldjön Beszterczebányára. Ezeknek 1603.-i jelentéséből kitűnik, hogy a rendetlenségek valók, hogy rendkívül sok visszaélés történt, mert a szénmesterek kincstári adóssága 26,248 forint 98¹/₂ dénár-ra rug, a famesterek pedig a 14,200 forintnyi hátralékukat elemi csapások által okozott károokra vezetik vissza. (Schmidt III.) A biztosok ezenkívül az usztatási berendezéseket is felette elhanyagolt állapotban találták, így a többi között felemlítik, hogy a Fekete-Garamon lévő gátak a beszterczebányai felső és alsó gereb, valamint az a két gát is, a melyet még Igel praefektus építtetett, igen rossz állapotban vannak, (Irattár.) A királyi biztosok ezen jelentésére az udvari kamara mit tehetett egyebet, mint, hogy a visszaéléseket tudomásul vegye, rendeletben a tiszteket megdorgálja és hűtlenségüket szemükre hányja. Ebben az 1604-ben kiadott rendeletben említetik még, hogy a famesterek évi jövedelme 2228 forint 53 dénár-ra becsültetik, eltekintve attól, hogy a tűzfából igen sokat eladnak, hogy nagy marhatenyésztést üznek, nagy gazdaságot folytatnak, adót nem fizetnek és robotot sem teljesítenek, adósságuk pedig, a mely immár 15,375 forint 3 dénár-ra rug, egyre gyarapodik, mert alig mulik el nap, hogy új előlegeket fel nem vennének. A praefektusnak is szemrehányást tesz az udvari kamara, hogy habár a két erdész kerülete igen nagy és azt eredményesen alig járhatják be, még sem bünteti a nála bejelentett erdőkártevőket, miért is Tribl Gáspár, lipcsei várurnak meghagyatott, hogy a bejelentett erdőkártevőket büntesse meg, a miért a büntetéspénz $\frac{2}{3}$ -ad részét magának megtarthatja, az $\frac{1}{3}$ részt pedig feljelentőnek szolgáltatassa át.

Tribl Gáspárnak adományozta t. i. Rudolf király a lipcsei várat és tartozékait 1600-ban, mert Tribl fizette ki Rubigal özvegyének a 30,302 frt 21 dénárnyi tartozást és ezenkívül a beszterczebányai kamarának is 3000 forintot adott kölcsön. Az adományozási oklevél szerint azonban köteles Tribl a beszterczebányai kamarának engedelmeskedni, a rézműveket a szükséges munkásokkal ellátni és az erdők szabad használatát megengedni. (Péch II.) Tribl építette a lipcsei és péterii templomot és az előbbiben van eltemetve.

Rudolf király 1600-ban Rappach Kristófot, a véghelesi uradalom birtokosát nevezte ki fő kamara gróffá Selmeczre, kinek első kötelessége volt a bányatárspénztár zavaros ügyét rendbehozni. — A bányamunkások t. i. már igen régi időben elhatározták, hogy beteg és munkaképtelen társaik ellátása céljára heti bérükből egy fillért fognak adományozni, és ebből keletkezett a társpénztár. Hogy a társpénztári kezelés körül rendetlenségek elő ne forduljanak és hogy a munkások pénzük biztonságáról megnyugtatta legyenek, elhatározta Rappach, hogy a munkások a tisztek közül 3—4-et és magok közül is ugyanannyit választva, ezekre bizzák a pénztár kezelését és még ezen kívül külön társpénztári irnokot tartsanak. Ezeket és a pénztár kezelésre vonatkozó egyéb elhatározásokat a munkások elfogadván, a társpénztár első szervezése életbe léptettetett, a mely később ugyan módosított, de ezen intézkedések szolgáltak alapul a társpénztár kezelésére egészen a legujabb időkig. — (Péch II.) A társládára nézve tehát ez a második adat, melyre akadtunk. — (Lásd feljebb a Thurzó által 1496-ban alapított társládára vonatkozó feljegyzést.)

Az 1607. év emlékezetes arról, hogy ekkor Rédey István, Bocskay István kapitánya, felgyújtatta Besztercze-

bányát, mely alkalomkor a kamaraház is a tűz áldozatává lett. Helyreállítása 6065 forint 47¹/₂ dénárba került, (Péchy II.) De emlékezetes az 1607. év arról is, hogy ebben az évben szerveztetett a breznóbányai erdőbirói állomás.

A kincstári erdők igen nagy kiterjedése miatt t. i. teljes lehetetlenség volt, hogy a Besztercebányán lakó két erdész az összes erdőségeket, valamennyi vágást bejárja, a tűzifa termelést és az usztatást vezesse, mert tevékenységük teljesen igénybe vétetett a kohók közelében lévő vágások és szenítő helyek felügyeletével. Ezt az udvari kamara is belátta, miért is a felső garami erdők megfelelőbb kezelésére s az ottani telepeken lévő famesterek és szakmányvezetők ellenőrzésére Breznóbányán tisztviselőt helyezett el. — A breznóbányai erdőbirói állomás tehát szerveztetvén, arra Markus Máté évi 150 forint fizetéssel és az ottani kincstári házban egy szobából álló lakás élvezetével kineveztetett. Csakhogy a breznóbányaiak kellemetlennek találhatták az új kamarai tiszt kilátásba helyezett közvetlen ellenőrzését, azért a városba nem akarták befogadni, s a kincstári lakásba beengedni, hivatkozván arra, hogy az erdőbiró mint kamarai tisztviselő a városi teherviseléstől fel van mentve, s így a város a jövedelmeiben károsítást szenved. (Schmidt IV.) De Mátyás főherceg, Magyarország kormányzója, elrendelte 1608-ban, hogy Markus a városi terheket ép úgy viselje, mint bármely más városi polgár, mire aztán erdőbiró állomását elfoglalhatta. (Iráttár.)

A breznóbányai erdőbiró részletes szolgálati utasítással láttatott el, melynek főbb pontjai a következők:

A vágásokat korán tavasszal jelölje ki, még akkor, midőn még a fa nedvkeringésbe nem jött; a vágásokba állított munkásokat pedig tartsa nyilván, hogy a hetenkint

kiadni szokott élelmiszereket és az előlegeket is pontosan meghatározni lehessen, azok kiosztásánál pedig legyen személyesen jelen, mert csak így kerülhetők ki a csalások és a perlekedések, a mi különösen a szegődött német munkásokat elriasztja.

Minthogy a vágások behatóbb tanácskozások után állapítottak meg, ennél fogva feladata az erdőbírónak csakis a meghatározott számú vágásokat kijelölni; a döntött fa feldolgozásánál pedig szigoruan ügyeljenek arra, hogy az összes fa kihasználtsék s az elkészített tűzifa még idejekorán, a havazás előtt a rakhelyekhez közelíttessék. A rakásolásra is ügyeljen, nehogy a munkások különféle fortéllyal élve, a kamarát csalják, így pl. nem rakásolandó a fa igen szűk, hozzáférhetlen helyekre. Ügyeljenek arra, hogy igen magas tuskók ne hagyassanak, a levágott fa pedig hordassék össze rakásokra s egyáltalán semmiféle használható fa, még felesleges ergetyű se maradjon a vágásokban vissza. Gondja legyen, hogy kellő számú magfák hagyassanak; a vágásokban a marha legeltetés tilos. A fa tavasszal a legalkalmasabb vizállásnál usztattassék, de figyeljen arra, hogy egyszerre ne igen sok fa dobassék vízbe; az usztatás alkalmával pedig a sülyedt fa is szedessék ki és a partra sodort fa dobassék be újra a vízbe.

Az a régi szokás, a mely szerint a kincstár a famestereknek igavonó marha, különösen ökör bevásárlására előlegeket szokott adni, továbbra is fentartatik, de az erdőbíró feladata meghatározni a vásárlandó ökrök számát. Az a szokás is meghagyatik, hogy a breznóbányai vargáknak a munkásnép részére szükséges lábbelik készítésére bőrök adassanak, de az erdőbíró kötelessége a szükséges bőrök számát s az ebből készítendő lábbelik mennyi-

ségét meghatározni; a fölös számu ökörbőr és a fagygyu a kamarának beszolgáltatandó. (Schmidt III.) Ebből az utasításból látszik, hogy a breznóbányai erdőbiró tágabb hatáskörrel birt, mint a besztercebányai két erdész, de szükség is volt arra, mert a fa és szénkezelés körül a kellően ellen nem őrzött fa- és szénmesterek oly rettenes gazdálkodást vittek véghez, annyi adósságot csináltak, hogy szinte megfoghatatlannak találjuk annak lehetőségét. Ebből az okból még ugyanazon évben kénytelen volt az alsó ausztriai kamara a fa- és szénkezelés ügyében intézkedni, mert a fa- és szénmesteri tartozás, a mely le nem dolgozott előlegekből származott, már 49,155 forint 19¹/₂ dénárra rugott és ezen rendkívüli tartozással szemben csak 1729 és ¹/₂ bogsa (à 10 öl) fakészlet találtatott elő. Ugyanebben az időben fizetett a kamara 1 bogsa fa vágatásaért, közeli-téseért, vízbedobásaért és felrakásolásáért 4 forintot, a mi eléggé jó keresetet biztosított volna a munkásoknak, de mivel az akkori belháboruk miatt az élelmiszerek megdrágultak és a famesterek is zsarolták a munkásokat, a földmiveléssel foglalkozó gazdák saját gazdaságuk mellett még tűzifavágásokat is kivettek a famesterektől s azokat a munkások által italok és élelmiszerek fejében igen olcsón kidolgoztatták, s így aztán a munkásnép alig takaríthatott meg valamit a keresetből. (Schmidt III.) De tetemes erdőpusztítást vittek véghez a breznóbányai lakosok is, nemcsak tilos legeltetés, hanem azon szokás által is, hogy a kihasznált vágásokban heverő rőzsét felgyujtották, a területet bevetették és idővel a tuskókat is kiszedvén, az erdőterületet más mívelési ágra alakították át. (Schmidt IV.)

Az erdőnek ilyen módon való következetes pusztítását látva, éppen nem lehet csodálkozni, hogy az udvari kamara a fahasználatokat mindinkább megszorította. Így Breznó-

bányának az épületi fával való kereskedést ujból betiltotta és kimondta, hogy kivéve templomok, iskolák, kórházak részére és leégett házak felépítésére fát egyáltalán eladni nem szabad. — (Schmidt IV.) Ezen rendelet következtében nem engedte meg a praefektus Lipthay Imrének, hogy a Breznóbányán vásárolt deszkával, zsindellyel és más faanyagokkal 10 tutaját a Garamon levihesse. (Péch II.)

1612-ből ránk maradt egy halászati szerződés, a mely szerint a felső gereb kapujától kezdve a szénási patak torkolataig terjedő Garam-szakaszban a halászat bérfizetés nélkül, de 3 itcze apró halért (Gründling, magyarul: gögörcse, — gobio fluviatilis) adatott bérbe.

A lipcsei uradalom 1621-ben Széchy György grófnak adományoztatott, ennek elhalálozásával pedig a birtok 1626-ban özvegyére, Homonnay Máriára, a murányi uradalom birtokosára szállt 13,000 tallér és 5000 forintnyi összegért. — Mielőtt Széchy Mária a lipcsei uradalmat birtokba vette volna, az uradalmi erdők Rubigal és Tribl részéről kiméltettek. Legalább a rendelkezésre álló iratok nem emlitenek nagyobb mérvű erdőpusztítást. Mihelyest azonban Széchy Mária az uradalomban korlátlanul parancsolhatott, az erdőpusztítás is ujból kezdetét vette. Ezen nagymérvű pusztításokat megsokalva, határozta el Ochs von Sonau, a besztercebányai praefektust, hogy Pázmán Péter esztergomi primásnak a királynál való közbenjárását kikérje, kérvén őt, eszközölné ki, hogy Széchy Máriától a lipcsei uradalom visszavéttessék s helyébe neki a Thurzó-féle jószágokból, melyek a koronára szálltak, adassék megfelelő birtok. — Sonau ezen levele arról is ad felvilágosítást, hogy a kamara ez időben egy erdőmestert és három erdészt tartott a lipcsei uradalom területén. — (Péch II.) Vajjon Pázmán közbenjárt-e a királynál, vagy

sem, arról tudomásunk nincsen, annyi azonban bizonyos, hogy netáni közbenjárása eredményre nem vezetett, mert Széchy Mária azontul is Lipcse birtokában maradt. Utánna, 1648-ban Lipcse Széchy Katalinra, báró Lisztiusznéra szállt 30,000 forint fejében, ki különösen erélyes módon utasította vissza a kincstár beavatkozását az erdőkre nézve. (Irattár.) Joggal tehetette Lisztiuszné, hogy a lipcsei uradalom kizárólagos használati jogára hivatkozva a kincstárnak a birtokba való beavatkozását tűrni nem akarta, mert a lipcsei birtok elzálogosításánál megtörtént az a hiba, hogy az erdők a bányászat használatára nem biztosítottak. Pálffy Pál nádor ugyanis, ki az okmányok szerkesztésével megbizva volt, ezen kikötést elfelejtette az okmányba bevenni. Ez okból meghagyta III. Ferdinand király a nádornak, hogy az adományozási oklevelet megfelelően változtassa meg, vagy pedig állitasson ki Lisztiuszné által reversálist, a melyben ő az erdők szabad használatát a kincstárnak biztosítja, ellenkező esetben kilátásba helyezi, hogy a 30,000 frtnak megtérítésével az uradalmat visszaváltja.

Ép oly hiba történt a zólyomi uradalom elzálogosításánál is, miért is özv. Eszterházy Pálnétól hasonló kötelezvény aláírása követeltetett. Az illetők a reversálisokat alá is irták, de az udvari kamarának mégis aggályai voltak s azért ez inkább a dotationális oklevél visszaadását követelte. — (Péch II.)

Széchy Katalin azonban nem tartotta meg az egész uradalom használatát magának, hanem abból egyes falvakat másoknak engedett át. Így átengedte Felső-Lohotát 1649-ben Palugyay Mártonnak; 1656-ban Hédelt 5275 forintért 40 évre Hédly Mátyásnak; Pónikot 1657-ben Beniczky Tamásnak 8000 forintért. — (Irattár.)

Széchy Mária és a kamara között az 1636-tól 1638-ig terjedő időben fenforgó viszálykodásokat élénken ecsetelik azok a magyar levelek, melyeket Széchy Mária az akkori besztercebányai praefektushoz intézett. Ezen levelek közül az érdekesebbeket a következőkben ismertetjük:

a) az 1636. deczember hó 4.-én a besztercebányai praefektushoz intézett levélből kitetszik, hogy a murányi uradalomhoz tartozó, bizonyos polonkai fűrész végett határkérdés merült fel, hogy továbbá ezen a fűrészen deszka volt termelendő a kamara részére, mi — úgy látszik — nem történt pontosan, és hogy szénégetéshez szalmát voltak kötelesek adni a jobbágyok és a murányi uradalom. Ez a levél szó szerént a következő tartalommal bir:

„Generose Domine Vicine Nobis honorandissime Pietatis officiorj commendatione praemissa.

Az kegyelmed lewelett Payor György meghküldötte, kiben mitt ir kegyelmed az Benyussj Fawagok Mester Taxner Daniel és Társa felől, meghértettük; hogy előhiwatvan és a dolgott meghértwén, méltó büntetéssel kész meghbüntetnj őket; Az mi azért azé az Polomkaj Fűrész dolgát illethy: Ahoz ighen nagy Inquisitió nem kelle-tik, mertt az a Fűrész Memoria hominum azon helyen wóltt, mégh mikor mj előttünk mas Possessorok birtak is Murány Varat, s — minekünk is eodem Pleno jure Dominio, usu, cunctisque cum Pertinentiis, walamint az előbbj Possessorok birtak, conferalta az mj kegyelmes Urunk eő Felséghe, Murány varat, és minden hozzá tartozó jószágott, mellyrül, nekünk is Reversalissunk wagyon eő Felségénél, hogy semmiet elnem ideghenitünk benne, sem másoknak elideghenitenj nem engedünk. Így lévén az dologh, az meghnévezet Fawágó Mester, és erdőkerülő, hatalmasul nem mehettek wolna határunkban, szeghény

Emberünknek Pilajara, és Fűrészet Lanczat, s — ahoz wáló Eszközeit el nem wihették wólna; Értük minemű kárait Praetendállják, a mia az fűrész mia, az ő Felséghe Camorájának; kegyelmed el higye, hogy semmi rövidséghe nincsen sem az Hendeleknek, sem az ő Felséghe Camorájának, az mia az Fűrész mia, hanem csak az nyughatatlan, és weszekedésben gyönyörködő Embereknek találmányok, mert ha annyira káros wólt wolna, sok Rendbelj Gondwiselőj az ő Felséghe Felséghe Réz-Bányajnak kik egynehány száz esztendő alatt mind ekkoraigh woltanak, nem hogy munkalodnj, de csak feléppitenj sem engették wolna. Kegyelmedett azért meghis kérjük, hogy az jószomségsagott meghtekintwén, efféle hatalmaskodásokat ne engedgyen megh, sött azon megnewezet Benyussi fawághó Mestert társával edgyütt büntettesse megh, szeghény Emberünknek Fűrészet Lanczat, és ahoz wáló Eszközeit, kiket elvittének Pilajáróll, meghadatwán welek. Mert néha azal Panaszolkodnak ellene, hogy az ő Felséghe Camoraja széükségheére nem agyak az Deszkát, hanem az mikor Pénzt adnak is az Officerek reja, csak hitwán kihánt deszkákat szállitanak alá; melly csak abból is kiteczik, hogy sinistre informallyak kegyelmedet, mert arról az Fűrészről, egyebüwé sincs Passussa, hanem mind szalakon s — mind szekeren csák az Garam mentében, Breznyora Penigh nem agyak, mert ott eléghséghes deszka Fűrész vagyon, hanem ha az szeghény Embereknek it közöttök adnak valamelly épületre wáló deszkatt; Hogy penigh kevés deszkát adnak az Camorara azon Fűrészről, oka az: hogy megh fogyatkozván, s erötelen lévén hozzá, az melly szeghény Ember birja azt az Fűrészt, sem tawally sem harmadéwj nem wontathatot klatokat, s nem munkalodhatot benne, sött ez el mult nyáron is csak egy

nehány heten munkálodhatot rayta. Értjük hogy kegyelmed, majd esztendeje wárazozik Lipchere wáló meneteletünkre; Elhigye kegyelmed, hogy mi is szíwünk szerént akarnánk ha eddigh is alá mehettünk volna, de sok gondaink léwén it wáló jószáginkban is, az nehéz uth is tartoztatot ekkoraigh bennünkett; de talán jmmár az az jeggel és howal walamennyire könnyebbednek az utak, és ha szintén az jennepekigh nem is, de Isten egyeséget adván nem sok jdőwel az jennepek uthan, alá igyekezünk Lipchere mennj; mind azon által ha kegyelmetek addigh wárazoznj nehesztellj, az mint minap is meghirtuk, csak tudosicson akarattjáról kegyelmed, mind az Mostheniczaj Ember halala felől, s mind az Valaszka Vargánál találtatot bőrök fölől s azonkiwül is ha mi olly törwényes dolgok wolnanak, készek vagyunk terminalnj és feő Ember szolgálaink által törvént szolgáltatnj, mint szintén ez elmúlt nyáron.

Az mj az Desma szalma dolgozt illethj, melly felől panaszolkodik kegyelmed; minthogy az bírák fáradnak, s gondott wiselnek az Desmakra; Ez Desmasoknak s — czepeletőknek penigh gazdálkodnj s — kötekeznj reájok tartoznak, Eleitől foghwán wáló szokása wolt, hogy afféle Desma szalma, az Bírakot illeti, s — öwék is wolt; kegyelmedet azért kérem, hogy efféle szokatlan dologgall ne molestallja szeghény Emberimet, s — ezen kiwül is sok panaszolkodások wayon nyawalyásoknak, hogy sok injuriájok wayon, némelly officér uraimtul, kiket elhittük, hogy kegyelmed híréwel nem cselekesznek; Nem az hitwán szalmát, kibül csak ganey leszen, tekintenj; De az szokatlan és törwénytelen dologhra nem erőltethetem szeghény Embereimet, mert én látwán az ő Felséghe Camorájanak szükseghett, az magam Majorságából

is conferaltam ennek előtte szalmat, mikor bőveb termését atta Isten, az Gabonának; Ennek után e ma is mind az eő Felséghe Comornikhoz, s — mind kegyelmetek, minden jóakarattal igyekezünk kedweskednj. In reliquo Genorosam Dominationem Vestram feliciter Walere etc. praecatura.

Dátum d, Muraj 4 Deczembris 1636. Generosae Dominationi Vestrae Vicina ad officia pietatis Devota. Spectabilis ac Magnifici condam Dominj Georgi. Széchy de Rima Zecheő Relicta vidua: Homonnay Marija.

P. S. Ennek előtte, az mikor bőwebben kellet szenet éghetnj mind szerit tuttak az szalmanak tennj is ellehetek afféle dësma szalma nélkül; most penigh némelly officérek, kik sem az békességet nem szeretik, se az jó szomszédságot nem tугyak böcsülnj, incitállják és busittyák efféle szokatlan dolgokkal kegyelmedett.

Czim.

Generoso Domino Volphango Ochs a Son nau Sacratissimae Caesarae Regiaeque Majestatis Aulae Familiarj, et Camarae Novozoliensis Praefecto etc etc Domino Vicino honorandissimo.“

b) Az 1838. évi február hó 1.-én kelt levél arról tanuskodik, hogy a murányi uradalomhoz tartozó Polonka községbeli jobbágyok, mélyen a breznóbányai erdőben fekvő Makova völgyben tettek kárt. E levél szövege a következő:

„Isten sok jockal algya megh kegyelmeteket. Az kegyelmetek levelét mely 27 Jan. emanaltatott, wöttük, kiben panaszkodik kegyelmetek Polónkay jobbágyink ellen, hogy Makowa nevü erdőben sok kárt töttek volna, kegyelmeteknek azért azt irhattjuk, hogy nekünk ugy wagyon értésünkre, hogy a memoria hominum usussaban

wolnanak az Polonkayak azon Erdőnek, mas az hogy ha mind illy keményen foghja a szeghény Embereket arcealni, az erdők usussatul, faluinak is kelletik elpusztulni, miatta; mind azon által mj ebben sem salvalyuk ökett, hanem az mind Vice-Ispan Aszutthi István V. által is meghizentük Felbalter urnak, miwel bizonyos és Istenes dolgaink miat a 3 Februaij differaltatnj kellett afféle törvényes dolgainknak s igazgatásainknak is Lypchen waló revidealasa és eligazaltatása, kérjük kegyelmetekett, ezen dolgát is szenvedje patienter, addigh, mégh előttünk álló mostanj gondainkatt wéghez wihettyük Isten seghétséghéből; melly szerelmes Leányunknak az Nehay Tekintetes és Nagyságos Gróff Thurzo Adam ur meghmaradott Eözwegyenek házasságában, és Tekintetes és Nagyságos Gróff Forgach Adam urnak waló desponsatiójában jár. Isten ezt wéghez adván winnünk, minden halogatás nélkül wagy magunk személly szerénth, wagy jámbor szolgálkaink, és arra deputáltatot Emberink által, Lypchen comperaálwán, mind ezt az Polonkaj dolghott mind teöb Panaszait, kegyelmeteknek, igazságos törvény szerinth eligazittjuk és walakik wétkeseknek találatnak, elhigyen kegyelmetek előbbj ighéretünk, s magunk ajánlása szerinth megbüntettyük. Melyrül ezen lewelünkben ugyan assekurallyuk is kegyelmeteket.“

c) Érdekes az 1637-ben márczius 5.-én kelt levél, melyből kitünik, hogy a kamara, a bányaviselés céljaira fentartott murányi uradalmi erdőkben főkép a kecskelegeltetést vette szigoru elbánás alá. Ez a levél eként hangzik:

„Isten sok jockal algya meg kegyelmedekett; Nyavalyas Polonkai szegény embereink találának meg, hogy teghnap 4.-k Marzius az kegyelmedek emberei reja menvén az Polonkay határunkra, ugyan az kossárbull egy Tokar

István, nevü szegény emberünknek közöl hatvan számu juhaitt és tizenkét kecskejett ugyan onnan az szenazo helyrüll, mellynek rétett szabadon kaszáltak és szénáztak rajta barmajkatt el hajtván magat is el vittek az szegény emberett és az Hendelbüll visszabocsatottak, a juhaitt restitualván tizenkét számu kecskeitt penigh el hajtván; minthogy azért semmi kártételben nem találtattak, kegyelmedeket kérjük, adassa meg szegény emberünknek az kecskeitt kár nélkül, és hagyja megh kegyelmedek az erdökerülőknék, efféle hatalmaskodást s kapdosást ne cselekegyenek, mikor semmi kartt nem tesznek szegény emberünk sem magok, sem barmokkal, sött ha ugyan kártételben találtatnának is az jó szomszédsághnak tekinteteértt, az előbbj szokás szerint requiralyanak, elhigye kegyelmedek, hogy valamire érdemesek lesznek törvény szerint megbüntettjük az mi jobbagyainkat; Immár most előttünk álló gondainkatt valami részében véghez viven, szintén Lipchére készülünk ha valami derekas gondunk nem érkezik ujabban, és az Törökkell való allapott meg nem akadalyoz bennünket és ezen Polonkaj szegény emberünk, ha olly kart tött az tizenkét kecskévell az kijértt büntetést érdemell, megbüntettyük stöbbs fenalló Controversiakkal is elakarunk jó szomszédságosan igazítani kegyelmedekkel, meg is kérjük kegyelmedekett adassa megh szegény emberünknek kecskeitt kár nélkül, mellyet jó neven vevén mi is az szomszédsághban hasonló jó akarattal remunerálni igyekezzük kegyelmedek.

Az akkori időben csakis a kamarai praefectus engedélyével lehetett a Garamon tutajozni. Ezt bizonyítják azon megkeresések, a melyek a tutajoknak a beszterczebányai gerebeken való átbocsátására vonatkoznak. Vesselényi János gróf 1636-ban, Pajor György szintén 1636-ban

és Zandi Gáspár 1640-ben a praefectushoz intézett levélben kéri a Breznóbányán vett s különféle faanyagokkal megterhelt tutajoknak a gerebeken való átbocsátását. (Iráttár).

A telepeken a marha tartás első ízben 1635-ben iratott össze, s ebből folyólag még ugyanazon évben megparancsoltatott, hogy a telepesek az illetéken fölüli marhát azonnal adják el. Ebből tehát az a következtetés vonható, hogy a telepesek marhatartása már akkoriban szabályozva lehetett. (Iráttár).

Prandeisz báró, királyi biztos a király meghagyásából a besztérczebányai kezelést 1638-ban megvizsgálván, erre vonatkozó jelentéséből látjuk, hogy a kincstárnál a régi botrányos kezelés még mindig tart; Prandeisz szerint az urvölgyi bányák ez időben igen keveset jövedelmeztek s azért, hogy a rézbányászat ügyén segíteni lehessen, egy új akna lemélyesítését javasolja, minthogy azonban ehhez a munkához a kamara a szükséges pénzösszeggel nem rendelkezett, javaslatba hozza, hogy a személyzet egy része egy erdőmester, egy irtók és egy hajdu a szolgálatból elbocsáttassék, s az ez által megtakarítandó évi 876 frtnyi összeg fordíttassék az akna készítésére; a tisztek hűtlen kezelésére vonatkozólag pedig aként nyilatkozik, hogy a tisztviselők az erdőmunkásokat készpénz helyett posztóval, marhával, sóval, kenyérrel és más áruczikkével fizetik, túlságos előlegeket adnak viaszokra, hiuz és más vadbőrökre és faanyagokra; a meg nem téríthető előlegeket pedig a kincstár terhére számolják el. Az erdőben vágott fát csak felületes becslés szerint veszik át és adják át a szénégetőknek, az ebből származó szénhiánnyal pedig szintén a kamarát terhelik meg. Minthogy továbbá a famesterekkel 1626 óta nem történt leszámolás és mert a munkásoknak

járó pénzt a tisztviselők saját céljaikra felhasználják, azért tanácsolja, hogy a leszámolás mielőbb tartassék, meg — az erdőmunkások készpénzzel fiztessenek, — a vágott fa felrakásolandó, hogy azt felmérni lehessen, ezenkívül a vágások tisztára kidolgozandók, — úszafa a Garamban vissza ne hagyassék s végre ne használják a famesterek az erdőmunkásokat házi dolgaik végzésére.

Prandeisz azonban a rossz viszonyokat nemcsak a tisztviselők hűtlen kezelésének tulajdonítja, hanem az 1638-ban beállott nagy szárazságnak is, a mely miatt nem lehetett Beszterczebányára elegendő fát leusztatni; tulajdonítja azt továbbá a rosszul épített kemenczéknek, a melyek felette sok fát fogyasztanak, végre annak, hogy Csáky gróf a véghelesi uradalomba elcsalja a kincstári széngetőket s részükre falut is kezd építeni. — (Péché II.)

Prandeisz és későbbben Marienbaum királyi biztos jelentésének tulajdonítható, hogy a beszterczebányai ügyek rendezésére az udvari kamara erélyesebben hozzálátott és 1641-ben újból utasítást adott ki a kezelésre vonatkozólag, ebben elrendeli, hogy a levágott famennyiség ezentul a vágás és szállítás évszámával jelöltessék meg a számadásokban; de más szigorubb intézkedéseket is léptetett életbe, úgy, hogy a bányaművek állapota ettől az időtől kezdve valamivel jobbra fordult. — (Péché II.)

Megemlítendő, hogy 1648-ban Lobkoviczi Poppel gróf a bányavárosokban működő királyi biztosok elnöke szükségesnek tartotta az 1600-ban hozott selmeczi társpénztári szabályok átvizsgálását és kibővítését, és minthogy felszólítására a munkások beleegyezésüket adták hozzá, ennél fogva a régi szabályok átvizsgáltattak, módosítottak, és egy császári bizottság által megerősítették.

Ebben az időben a kamara Beszterczebányán három házat

birt, az ugynevezett felső házat, a szomszédos Turzer-féle házat, valamint a kamara udvart; ezek egyrészt hivatalos helyiségekre, a sörház és a kémlész elhelyezésére, valamint a különféle anyagok raktározására használtattak, de másrészt a kamarai tisztviselőknek lakásul is szolgáltak. III. Ferdinand azonban a jezsuita rendet Beszterczebányára telepítvén, a felső és a Turzer-féle házat 1649-ben a rendnek átadta, az abban lakó tisztviselőknek pedig lakpénzt utalványoztatott. (Pécs II. Kachelm. Irattár.)

Minthogy az 1641. óta némileg javult kamarai kezelés körül 1652-ben újból bizonyos rendetlenségek merültek fel, így különösen, mert a famesterek tartozása mintegy 30,000 forintra rugott, azért III. Ferdinand a kezelés megvizsgálására 1653-ban királyi biztosokat küldött Beszterczebányára. Ezek megbízatásukban eljárván, tényleg nagy rendetlenségeket találtak, különösen felemlítvén, hogy a kamara igen sok fát ad el a Beszterczebányán és vidékén nagy számban lévő sör- és pálinkafőzőknek s hogy ez a mennyiség, a mely eképen a kincstárba veszendőbe megy 64,220 ölre rug. A biztosok jelentésére a király még ugyanazon évben rendeletet adott ki, a melyben a visszaélések megszüntetésére törekszik, s egyuttal a kecskeltartás megszüntetését is sürgetvén, elrendeli, hogy ezentul az erdőben okozott károk felvételére évenként egyszer, július vagy augusztusban, midőn az okozott kár legjobban meglátszik, — erdőbejárás tartandó. Nem igen bizhatott azonban a király a beszterczebányai tisztekben, mert elrendeli, hogy ezen bejárásnál a körmöczi vagy selmeczi kamara két pártatlan tisztviselője is működjék közre.

III. Ferdinand király elhalálózása után 1657-ben I. Lipót lépett trónra, ki már uralkodása kezdetén több figyelmet fordított a kamarai kezelésre, mint elődei s hogy a

hanyatló bányászatot felsegitse, arra igyekezett főleg, hogy a kezelést rendezze. Ebből az okból 1662-ben valamennyi tisztviselőt igen részletes szolgálati utasításokkal látta el. Ezen szolgálati utasításokból látjuk, hogy Beszterczebányán az erdészeti kezelést az erdőmester vezette, feladatát képezvén főleg a Beszterczebánya város területén lévő 4 erdőört ellenőrizni, — a tavaszi erdővizsgálatnál részt venni, a vágások kijelölését teljesíteni, valamint a favágást és szenítést vezetni. Ez időben Fischer Mihály volt az erdőmester, a ki azonban, mint kiváló kohász, a kohókra is felügyelt. — Az erdőmester most is, úgy, mint annak előtte, bizonyos tekintetben a kohó ellenőr ellenőrzése alatt állott, mert Lipót királynak erre vonatkozó utasításában felhatalmaztatik a kohó ellenőr, hogy ügyeljen az erdőmesterre, nehogy az usztatással elkéssék, — hogy a két beszterczebányai gereb elegendő fával láttassék el s hogy a gereb irtók a kellő időben szerezzék be a szükséges épületi fát.

A mosódi kohógondnoknak pedig meghagyatott, hogy az erdőmester tudta nélkül fát ne vágasson, hanem inkább arra legyen gondja, hogy a nyárban készítendő tűzifa a kellő méretekkel birjon és jó sűrűen rakásoltassék. Az óhegyi kohógondnok ügyeljen arra, hogy a szén jó mértékkel szállíttassék a kohóhoz, az a szénégető pedig, a ki teljesen ki nem hűlt szenet szállítana, azzal büntetendő, hogy a szállított szén rovásra ne vétessék. A gerebirnok utasításában új intézkedések nem foglaltatnak s köteles a gerebeket és szénhelyeket naponta 2-szer bejárni, a munkásokat ellenőrizni, a leusztatott és az elfuvarozott fára felügyelni, figyelmeztettetett ezenkívül még az irtók arra, hogy a praefectus tudta nélkül tutajokat a gerebeken át ne eresszen.

1662-ben lett az erdészeti irtóki állomás szervezve. Valószínűleg azon tapasztalat következtében, hogy a fa- és szénmesterekkel a leszámolás folytonos bajt okozott, s hogy a faanyagok elszámolása körül minduntalan a legnagyobb rendetlenség uralkodott. — Az erdészeti irtók tehát számadást vezető tiszt volt, kinek kötelességében állott a fames-
terekkel az összes leszámolásokat eszközölni, és a fakeze-
léssel járó számadásokat vezetni. — Ellenőrző közege
volt a gerebirtóknak, mert kötelességében állott a gereb-
számadásokat vezetni s e végből a gereb-kezelésről heten-
kint kimutatást állított össze, az év végével pedig rendes
számadást tett. Az erdészeti irtók jelen volt a kirakott
uszafa átvételénél s a szénmestereknek való átadásánál,
a mely alkalomkor a szénmester a fa átvételét elismerni
tartozott; a szénmester ezentúl csakis az erdészeti irtók
utalványára adhatott ki illetményfát a gerebről.

Az erdészeti irtók utasításából kitűnik, hogy a bes-
terczebányai két gereben kiszedett uszafát a felrakásolás
után a kincstár átvette, de egyuttal a szénmestereknek
felszenítés céljából átadta; az illetményfa, vagy más szük-
ségletre való tűzifa pedig a szénmestereknek átadott kész-
letből szolgáltatott ki, s az eképen kiadott tűzifa a szén-
mesterekkel időről időre elszámoltatott.

Megemlítendő még, hogy a beszterczebányai új kohó
kezelésére vonatkozó utasításban elrendeltetik, hogy az
érczek pörkölésére nyárrban nedves sülyedt fa, télben pedig
jó minőségű, de nyers bükkfa, használtassék. Egy pörkölő
pestre, — 7—8 tűzhelylyel, — szükségeltetett 7 szekér
szén és 9 öl hasábfa. (Schmidt V.)

Lipót király azonban nemcsak a személyzet részére
kibocsátott utasítással igyekezett a türhetlen állapotokon
segíteni, hanem törekvése oda is irányult, hogy a városok-

kal és a várurakkal fenálló viszonyt rendezze. Így mindenek előtt szükségesnek mutatkozott Breznóbánya városával az erdőkre kiegyezni, mert a felette nagy mérvű erdőpusztításoknak rendeletekkel határt szabni már nem lehetett. Már 1661-ben megkíséreltetett az erdők használatára nézve a várossal a kiegyezés és mert Breznóbánya városa erdőpusztításokért 600 tallér büntetésre ítéltetett, mely büntetés végrehajtása iránt komoly intézkedések tétettek, miért is Breznóbánya az egyezségre hajlandónak mutatkozott. Az egyezés szerint az erdőkártevők a városi bíró által ítéltettek el. A megítélt összeg fele része a kamarának, másik fele a városi pénztárba fizettetett. Kimondatott, hogy az esetben, ha a bíró az erdőkárok tárgyalását megtagadná, vagy ha a legelő bejárásokhoz meg nem jelenne, 100 forinttal büntetendő. Tilalmaztatott a breznóbányai polgárokkal szemben az összes erdők szabad használata, mert a szükséges faanyagok ezentul a kamara és a város által közösen voltak kijelölendők; a kamara azonban köteleztetett elegendő számú törzs kijelölésére, a melyekből a város, a régi szokás szerint, a kincstárnak szállítandó faanyagokat is kiállítani tartozott. A városnak tilos volt fűrészeket építeni, valamint a kamara engedélye nélkül kincstári munkásokat a város kötelékébe fölvenni. Az erdei legelők, az erdők felujítása céljából, ezentul közösen fognak kijelöltetni, sőt kötelezve van a város két erdőört is alkalmazni.

1674-ben összeült Schultz György udvari tanácsos és kamara praefectus elnöklete alatt egy vegyes bizottság és megállapította azokat a pontozatokat, melyek Breznóbánya város határában fekvő reservált erdők ezentuli kezelésére mérvadóknak kimondattak.

A legtöbb vizályt t. i. nem annyira a legeltetés jogosultságának kérdése okozta, hanem inkább a városi

polgárok részéről elkövetett kiméletlen erdőpusztítást kellett megszüntetni. Az erre vonatkozó tárgyalások szerencsésen befejeztetvén a városi polgárok faszükségletének kizárólagos fedezésére úgy a Garam, mint a Rohozna völgyében megfelelő kiterjedésű erdő hasított ki és ezen felül még az a kedvezmény is meg adatott a polgároknak, hogy azokra a gazdasági épületekre a melyek a város számára kihasított erdőtől távol, és a kincstári erdőkhez közelebb fekszenek, a szükséges fa a kincstári erdőkől kiadandó.

A legeltetésre nézve az évenként megtartandó közös bejárások alkalmával a helyszínén eljáró megbizottak voltak hivatva a legeltethető és a tilalmazandó erdőrészeket megjelölni. Végre megszüntettetett több apró vizi fürész. Ezen ugynevezett Schultz-féle szerződés képezte azután alapját a kincstár és Breznóbánya városa közötti viszonyoknak egészen az 1887. évben barátságos uton létrejött kiegyezésig.

Első Lipót 1680-ban bocsátotta ki erdőpátensét, a mely főleg a kecskelegeltetés ellen irányult, de e mellett még a bányavárosokkal szemben is tartalmazott rendszabályokat. A kecskékre nézve aként intézkedik a pátens, hogy annak kihirdetésétől számított 6 hét alatt valamennyi kecske és apró marha — ez alatt valószínűleg a juhokat érti, — az erdőből eltávolítandó; ezen az időn túl pedig az erdőn előtalálható kecskék lefoglalandók, az illető vétkesek pedig testi és pénzbüntetéssel sujtandók. A városokat pedig eltiltja azon faanyagok készítésétől, a melyek nem bányászati célok fedezésére valók. (Schmidt V.)

Azonban ez az erdőpátens sem hozta meg a kívánt eredményt, mert a bányavárosok részéről nagy ellenszenvvel fogadták a király intézkedését, úgy, hogy Lipót ezen rendeletét 1700-ban újból kénytelen volt kihirdetni (Schmidt V.)

1693-ban megjelent a selmeczi főkamaragróf szolgálati utasítása. Ennek értelmében köteles a fő kamara gróf oda hatni, hogy az erdőrendtartás és a szolgálati utasítások pontosan betartassanak és a kezelést ellenőrzendő köteles a rendeletek végrehajtásáról személyesen meggyőződni, — az erdőt évenként legalább egyszer beutazni és intézkedni, hogy a vágások a bányabíró és erdőmester által kijelöltessenek, — hogy a besztercebányai kerületben nemcsak a közeli erdők, hanem a távolabbi és nehezen hozzáférhető erdőrészek is kihasználtsanak. (Schmidt V.)

1699-ben az erdészeti tiszti létszám állott 1 erdőmesterből, 1 gerebíróból, 1 gerebellenőrből; Besztercebánya város területén 3 erdészből; ezenkívül Mosódon és Kiskaramon volt 1—1 erdész. (Irattár.)

A mint már előbb is említettett, az erdőhasználat vállalati utón a famesterek által történt, kikkel a kincstár rendszeren három, ritkábban két évre szóló szerződést kötött. A famesterek ugyan kincstári alkalmazottaknak tekintettek és tényleg azok is voltak, de e mellett szerződött vállalkozói voltak a kincstárnak. Ők termeltették és szállították a tűzifát, ők látták el a munkásokat a szükséges élelmi szerekkel, ők vezették a kerületükhöz tartozó telepeket, — apróbb ügyekben bíráskodtak, s egyszóval kötelességükben állott a telepeken a rendet fentartani. Lakásuk a „Krámm“-nak nevezett kincstári házban volt. A felsőgarami erdőmunkás telepek négy kerületre: a vaczokira, benesházira, fekete-garamira és a cserpatakira oszlottak. Mindenik kerület a famester vezetése alatt állott, kik közvetlenül a Breznóbányán székelő erdőbíró rendelkezése alá tartoztak. Abban az időben, midőn a Kövizen, Savnicskán és Szobotniczán telep létezett, ott is egy-egy famester alkalmaztatott. Ezen telepek megszűnésének idejéről tudomásunk nincsen.

Az erdőigazgatósági irattárban az 1659-től 1707-ig terjedő időből vannak a famesterekkel kötött szerződések, melyek egymással — lényegtelen eltérésektől eltekintve — szövegezésre azonosak. Minthogy pedig a famesteri intézmény már a XVI. század közepén is fenállott, azért igen valószínű, hogy a XVI. századbéli erre vonatkozó rendelkezések azonosak lehettek a fenebb mondott időre szóló szerződésekben foglalt intézkedésekkel.

Ezen szerződések feltételei a következők:

A famesterek kölcsönös jótállást vállalnak egymásért és kötelesek a szerződésileg kikötött famennyiséget meghatározott egység árokon termelni, usztatni és a beszücczebányai gerebeken, illetőleg a kis-garami vasgyárnál is kirakni és felrakásolva a kincstárnak átadni. Kötelesek ezenkívül az usza-patakokat és a csatornákat rendben tartani, utóbbiakat a szükség szerint építeni; az esetben azonban, ha a vágások igen távolra esnének, a kincstár részéről megfelelő segély helyeztetett kilátásba.

A szerződéses (évenkénti 1400 bogsa) fának átadásáig megállapított (11,600 forint) keresetre a következő előleget kapták:

Ápril havában 3000 forintot, június havában 1000 forintot és 1000 mérő gabonát (à 1 forint 25 dénár = 1250 forint); szeptemberben a tűzifa felhasználásához és közelítéséhez 2000 forintot és 600 mérő gabonát (750 forint); azután a jövő márczius havában 1750 forintot, a még kijáró (1850 forint) összeg pedig csakis a végelszámolás után fizettetett ki.

Szerződésileg leköteleztettek a vágások gondos fel-
dolgozására; a legeltetés, az erdőkárosítás és a kecske-
tartás szigorúan tiltott.

Elemi csapások esetén, különösen ha a gerebek elsza-

kadása következtében tűzifa elsodortatnék, a veszendőbe ment fa a keresetbe beszámíttatott. — Ha azonban a famesterek a szerződéses három évre elvállalt 4200 bogsa fát nem szállíthatták és ha 3600 bogsánál kevesebb usztattatott a gerebekre, akkor minden bogsáért 1 forint levonatott; ha ellenben 4200 bogsánál több fa termeltetett, akkor a famestereknek a többlet utáni kereset, a szerződéses egységáron számítva, (a mely a mondott időben 84—90 dénár között változott) kifizettetett.

A széntermelés hasonlóképen vállalati uton történt s erre nézve a szénmesterekkel szintén szerződés kötött.

Ezen szerződés szerint a gerebekre leusztatott és felrakásolt fa a szénmestereknek átadatván, minden öl fáért 90 dénárral megterheltettek; ellenben az ebből termelt minden szekér szénért, a mely a kohókhoz szállíttatott, 1 forint 30 dénár kereset javukra íratott. E szerint tehát a szénmesterek keresete minden szekér szénnél 40 dénárra rugott. Minthogy azonban a szén nemcsak kincstári szükségletekre, hanem eladásra is termeltetett, és a jó szén szekere 2 forint 10 dénárért, az apró szén pedig 1 forint 50 dénárért árusíttatott, a melyből a kincstár részére 1 frt 60 dénár, illetőleg 1 forint visszatartatott, ennél fogva a szénmesterek minden eladott szekér szénért 50 dénár keresettel díjaztattak.

A szénmesterek köteleztettek hetenkint 31 szekér jó szenet szállítani, a kamarai tiszteknek pedig illetményképen évenként 168 szekér szenet átadni. A termelt szén évi leszámolása október havában történt. A szénszállításra szükséges vonó marha könnyebb eltartására a kincstár bizonyos mennyiségű szénát és szalmát engedett át a szénmestereknek.

I. Lipót király idejében foganatosított czélszerű intéz-

kedések és a szigorubb fegyelem eredmény nélkül nem maradhattak. A kezelésnél a rend és a pontosság lassankint előtérbe lépett, a rendezett viszonyok helyreállottak és az erdők állapotára a megváltozott szolgálati viszonyok sokkal mélyebbre ható befolyást gyakoroltak volna, ha az országban dúló belzavarok az ügy fejlődésére hátrányosan nem hatottak volna. Ebben az időben foglalja el ugyanis II. Rákóczy Ferencz a bányavárosokat s a kamarai kezelést megszüntetvén, a birtokokat lefoglalta. Rákóczy alatt az ügyvitel ugyan szintén német nyelvű volt, de a hivatali könyvek czimlapjairól eltűnt a „Kaiserlich“ szó s az „Ihrer Hochfürstlichen Durchlaucht Herrn Francisci Rákóczy und der Löblichen Confoederirten Hungarischen Stände-Cammer und Kupferhandlung Neusohl“ czim foglalt rövid időre helyet.

Az erdő kezeléséről ebből az időből és a következő évtizedekből igen kevés adatunk van, s csakis Mária Therézia trónraléptével találunk ismét fontosab intézkedésekre. Megemlítendő azonban, hogy a kincstári munkástelepek és a vasművek 1710-ben irattak össze, mikor leltárba foglaltattak az épületek is. Ebből a következő érdekesebb adatok sorolhatók fel;

A beszterczebányai határban a következő munkástelepek irattak össze: Óhegy, Török, Parasnyó, Bükkös, Motyók (a hol egy halastó volt s az abban tenyésztett pisztrángok a fő kamara gróf mellékjövedelméhez tartoztak) Szarvasvölgy, Szarvas, Stubnyó, Duvó, Györgyő, Szalacs, Holicza, Dóval, Misód, Mesterhely, Bulló, Kallós és Mócz.

Ezek a telepek többnyire csak 2—6 lakóházból állottak, kivéve Óhegyet, a hol 43 ház létezett. Az egyes telepeken a munkások száma is rendszeren 3—10 között váltakozik, a kik fölött a céhmester állott. Valamennyi

a telepeken lakó egyén köteleztetett kincstári munkába lépni. A ki házat építeni, vagy föld használatába jönni kívánt, kérelmét a kamarához adta be. A meglévő házak javításához szükséges fa kiszolgáltatását az erdőmester eszközölte a hivatalos erdőbejárások alkalmával.

Érdekesnek tartjuk az 1710-ben összeírt telepek ház- és lakosság-számának összehasonlítását az 1894. év adataival, mi a következőkben történik:

Famesteri kerület	Telep	1710		1894		Jegyzet
		há- zak	mun- ká- sok	há- zak	mun- ká- sok	
		s z á m a				
I.	Vaczok	13	35	66	236	kincstári házzal és kincstári malommal
II.	Benesháza	8	21	52	103	kincstári házzal
	Babos	5	10	25	59	
	Fülöp	3	5	27	59	
	Gáspárd	4	9	26	52	
	Baraczka	17	33	61	131	
	Havasalja			12	27	
	Szerkő			5	17	
III.	Cserpatak	5	18	67	102	kincstári házzal 1894-ben nem létezik
	Anderle	4	6	—	—	
IV.	Karám	3	9	67	94	kincstári malommal és kincstári házzal
	Medvés	4	8	51	84	
	Völgyes	—	—	15	19	1710-ben nem létezett
	Jerke	4	7	19	23	
	Fekete-Balog	8	19	59	94	kincstári házzal
	Zavaros	3	4	12	18	
	Vidrás	—	—	10	11	1710-ben nem létezett
	Zólyom-Jánosi	—	—	53	78	
	Fajtő	4	19	44	64	" " " "
	Dobrócs	4	6	111	216	
	Kamó	9	17	56	89	1894-ben nem létezett
	Nandl	2	8	—	—	
	Pusztás	—	—	40	72	1710-ben nem létezett
	Latos	—	—	9	15	
Összesen		100	234	887	1663	" " " "

Az összeírásban említettik továbbá még, hogy Kis-Garamon egy erdész lakik; a kiskapocsi és a Szucha völgyi vasművek; a libetbányai vasöntőde, a mely a szükséges fát és szenet a luczatői gerebekről veszi; a mosódi kohók, a mezőközi vashámor a hédeli völgy torkolatánál; a besztercebányai réz és uj vashámor; a tajói kohó; Kordéháza 5, és Zsabkatelep 4 lakházzal; összesen: 13 munkással.

A felső-garami telepeken lakó erdömunkások és az ott lévő házak számáról — összehasonlítva az 1710. és az 1894. évi adatokat — a fenti táblázat ad felvilágosítást, megjegyeztetvén, hogy a vaczoki malom még Schultz idejében 1670 körül épült, és ennek molnára a fő kamara grófnak köteles volt évenként egy hizott sertést adni, de mert ennek Selmeczre való szállítása sok nehézséggel járt, megengedettett a molárnak, hogy a sertés helyett 5 forintot fizessen. A Fekete-Garamon az 1709. évben a kuruczok igen garázdálkodtak és az összes telepeket felégették. A kamara a fatelepeken lévő „Krámm“ nevű kincstári épületeket saját költségén nem építette, mert azok a különféle czimen behajtott büntetés pénzekből létesítették és tartattak fenn. A „Krámm“ fából épített emeletes ház volt, a mely a famesterek lakásából, az élelmiszerek raktárhelyiségéből, ezenkívül még egynehány kincstári munkás elhelyezésére való szobából állott.

A vadászatra és halászatra nézve megjegyeztetik, hogy az csak a kincstári tiszteknek és famestereknek volt megengedve.

A telepek és a vasművek leírása után következett a felső gereb leírása, a mely 1417 lépés hosszú és 59 szekrényből áll; az alsó gereb pedig 30 kőszekrényből volt építve.

(Folyt. köv.)